

Kaminska A.M.

Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky

THE USE OF A WORK OF ART IN THE RESEARCH PROCESS OF THE OEDIPUS COMPLEX OF A SUBJECT

Summary

The article investigates the Oedipus complex (oedipal dependence) using art paintings during the deep cognition of the psyche of the person. The essence of the concepts of the Oedipus complex and oedipal dependence are revealed. The influence of this phenomenon on the structuring of the psyche of the person is investigated. The possibility of a deep cognition of the psyche of the person is demonstrated (identification of contradictions of logic of the unconscious and logic of the conscious), which is associated with the study of the Oedipus complex (oedipal dependence), using works of art as a shaped stimulus in a dialogic relationship with the psychologist. It is proved that the selected and ranked by the respondent works of art during the deep cognition of the psyche by the developed method of Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine T.S. Yatsenko retain and objectify the internal order of the unconscious. In the process of dialogic relationship, the symbolism of the paintings spontaneously selected by respondent is filled with unique content (the mechanism of projective identification). This is associated with the oedipal period of development of the subject and with the personal issues. The importance of identifying inconsistencies between the conscious and the unconscious spheres is demonstrated for further harmonization of the subject's psyche associated with the expansion of self-awareness and self-correction.

Keywords: artwork, Oedipus complex, conscious, unconscious, active social-psychological knowledge, projective identification.

УДК 37.015.3

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ІНОЗЕМНИХ ПСИХОЛОГІВ

Максим О.В., Рябовол Т.А.

Інститут психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України

Стаття присвячена теоретичному аналізу вивчення проблеми соціальної дезадаптації у психологічній літературі. У статті проаналізовано поняття «адаптованість», «неадаптованість», «дезадаптація», «дезадаптованість» та «важковиховуваність» у різних наукових концепціях.

Ключові слова: адаптованість, неадаптованість, дезадаптованість, шкільна дезадаптація, соціальна дезадаптація, дезадаптована поведінка.

Постановка проблеми. Кризовий стан будь-якого соціуму завжди негативно позначається на здоров'ї підростаючого покоління, йдеться про здоров'я фізичне чи психологічне. Нестійка дитяча психіка чутливо реагує на будь-які впливи ззовні, так як соціальна ситуація є одним з найважливіших чинників особистісного розвитку дитини. Сьогоднішній стан українського суспільства характеризується складними суперечливими процесами зміни життєвих цінностей, орієнтирів кожної окремої особистості. Такий стан «аксіологічного вакууму», недостатнє матеріальне і наукове забезпечення освітнього процесу в рамках сім'ї та державних установ породжує аномалії особистісного розвитку дитини, що призводить до виникнення затримок психічного розвитку, неуспішності, недисциплінованості, конфліктності, незрілості емоційно-вольових реакцій, поведінкових порушень (девіантності), безпритурності і т. п.

Ще донедавна вказані явища не були притаманні дітям молодшого шкільного віку і вважалися властивими школярам підліткового віку. Але сьогодні ці аномалії достатньо часто спостерігаються і в молодшому шкільному віці, що зумовлено як незадовільним психофізіологічним розвитком дитини (обтяжена спадковість, фізична, соматичне ослаблення), так і впливом соціопсихологічних чинників (слабке матеріальне становище сім'ї, несприятлива психологічна атмосфера дому та соціуму).

Вивчення дезадаптації неповнолітніх показує, що вона пов'язана з порушеннями їх соціалізації у зв'язку з дією макросоціальних і мікросоціальних чинників. Під дезадаптацією, ми розуміємо, невідповідність соціального, психологічного та психофізіологічного статусу дитини умовам та вимогам соціуму. Найбільш суттєві негативні наслідки цього явища виражаються у формуванні різних форм соціальної дезадаптації з порушеннями психічного та особистісного розвитку, стійкими поведінковими розладами.

За цих умов у нашому суспільстві дуже гостро постає проблема соціальної адаптації та збереження психічного здоров'я особистості. Система виховання та освіти вимагає суттєвих змін методики, цінностей та змісту підготовки нової генерації до життя. Тому проблема соціальної адаптації дітей до школи є актуальною і потребує уваги психологів, учителів і батьків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-психологічна адаптація є процесом активного пристосування до вимог середовища. З позицій системного підходу це явище розглядається як безперервний процес взаємозумовлювального впливу людини та її соціального оточення, успішність і адекватність якого залежить як від індивідуально-психологічних особливостей, так і від чинників середовища (Г. Балл, Н. Завацька, Г. Ложкін, М. Макаренко, А. Налчаджян, А. Реан, Т. Яценко).

Порушення процесу адаптації є наслідком дисфункції соціо- і психогенезу (Ю. Александровський, Ф. Березін, О. Захаров та ін.), відхиленн у механізмах психічного пристосування внаслідок стресів та порушень процесу взаємодії між особистістю та суспільством (П. Анохін, О. Кокун, Г. Сельє, В. Слюсаренко, Д. Фельдштейн та ін.). Водночас не всі прояви дезадаптованої поведінки пов'язані з порушеннями психічного розвитку і можуть залишатися у межах соціально прийнятих норм поведінки, зокрема у дітей порушення таких норм може відбуватися тому, що дитина їх ще не засвоїла (А. Лучинкіна, Н. Максимова, К. Мілютіна, О. Петрунько та ін.). Отже, актуальності нині набуває проблема соціально психологічної адаптації на етапі розвитку та становлення особистості (А. Авцин, В. Войтко, О. Кононко, Б. Паригін, О. Петровський та ін.).

Мета статті полягає у теоретичному аналізі різноманітних підходів до вивчення проблеми соціальної дезадаптації у психологічній літературі.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Дослідження проблеми соціальної адаптації – дезадаптації особистості доводять, що необхідно розмежувати дефініції «девіантність» та «дезадаптація».

В сучасній психологічній літературі існує декілька підходів до розгляду проблеми девіантної поведінки та співвідношення її з процесом соціально-психологічної адаптації. Один з таких підходів пов'язується з визначенням дезадаптації, як відхилення у структурі та роботі механізмів психічного пристосування, за умов гострого або хронічного емоційного стресу, що активізують систему компенсаторних захисних реакцій. В межах цього підходу вводиться поняття «адаптивного бар'єру психіки»: тієї суб'єктивної межі, до якої людина може без шкоди для свого організму та психіки пристосовуватися до змін навколишнього середовища. Якщо «адаптивний бар'єр» порушується, то виникають різноманітні психічні та психофізіологічні розлади (Ю.А. Александровський). Інші дослідники слідом за Ю.А. Александровським серед проявів психічної дезадаптації називають преневротичні порушення, невротичні реакції та стани. З точки зору представників визначеного підходу, девіація виникає внаслідок порушення процесу психічної адаптації.

Прикладом іншого з підходів можна вважати концепцію А.А. Налчаджяна, сутність якої полягає в розгляді адаптації як динамічного процесу взаємодії між особистістю та суспільством. Автор розглядає механізми психічної адаптації до складних ситуацій. Серед них виділяються зміни поведінки у ситуації фрустрації: збудженість та напруженість, агресія, апатія, психологічний регрес, фантазування, стереотипія тощо В основі цієї поведінки лежать захисні механізми особистості: пригнічення та усунення, інтелектуалізація, проєкція, ідентифікація, інтроєкція, ізоляція, самообмеження, раціоналізація, сублімація. Основними типами адаптації згідно з цією концепцією є:

1) стійка адаптованість до звичайних проблемних ситуацій, як відсутність помітних проблем та стимулів для розвитку.

2) девіантна адаптація, коли потреби особистості задовольняються, але очікування інших учасників соціального процесу не враховуються.

Девіантна адаптація підрозділяється на неконформістську адаптацію – спробу вирішити внутрішню групову проблемну ситуацію соціально не придатним шляхом, що призводить до конфлікту з групою та творчу адаптацію – різновид діяльності,

в процесі якої особистість створює нові цінності, повне культурі.

3) патологічна адаптація – це така, внаслідок якої виникають патологічні механізми та форми поведінки, що призводить до тимчасового вирішення проблем особистості, але погіршення її стосунків з навколишнім середовищем в цілому – неврози, психофізіологічні розлади тощо.

Така точка зору дозволяє уявити процес психологічної адаптації значно ширше за девіантність. Отже, девіантна поведінка є наслідком дезадаптації та проявляється при девіантній та патологічній адаптації. Подібної точки зору дотримуються А. Гонєєв, Л. Золотарьова, Н. Ліфінцева, В. Поздняков, Д. Фельдштейн, Н. Ялсаєва й ін.), які розглядають девіантність та делінквентність як фактори дезадаптації.

Проте, не зменшуючи значущість визначених підходів, треба звернути увагу, що вони в більшості не стосуються неповнолітніх, а призначені для дорослих, в яких вже розвинуті психологічні адаптаційні механізми і є соціальний досвід. Саме тому, під час кризових ситуацій в них можливе виникнення захисних реакцій. На відміну від дорослих, у дітей системи захисту ще не сформовані. Порушення соціальних норм може відбуватися тому, що дитина ще не встигла засвоїти ці норми або не мала на це умов. Таким чином, якщо в дорослих девіантність є наслідком порушення процесу адаптації, то у дітей та підлітків спостерігається протилежна картина: порушення процесу адаптації можуть бути викликані саме девіаціями, які призводять до порушення процесу соціалізації в цілому. В дослідженнях Н. Максимової показано, що соціальна дезадаптація дитини відбувається внаслідок саме цих причин.

Отже, соціальна дезадаптація може відбуватися за рахунок патопсихологічної симптоматики, проте існує чимало випадків, коли поведінка підлітків, що за своїм розвитком належать до психічної норми, є соціально дезадаптованою. Порушення розвитку особистості можуть досягати рівня, що призводить до соціальної дезадаптації, а можуть залишатися в межах соціально допустимих норм поведінки. Водночас не всі прояви дезадаптованої поведінки пов'язані з порушеннями психічного розвитку. Таким чином, згідно концепції Н. Максимової, дефініція «девіантна поведінка» є значно більшим, ніж дефініція «соціально-психологічна дезадаптація» і містить порушення, що виникають у дитини під час психопатичного і невротичного розвитку, які призводять до руйнування стереотипів поведінки; порушення, що пов'язані з незасвоєнням або викривленням моральних норм – саме соціально дезадаптована поведінка; порушення, порушення, в основі яких полягає ігнорування правових норм, що призводить до кримінальної поведінки.

Такий підхід є провідним для нашого дослідження і дає можливість розглянути соціально дезадаптовану поведінку неповнолітніх в процесі соціалізації та набуття соціального досвіду. В зв'язку з цим, наступний аналіз проблеми соціально дезадаптованої поведінки будемо здійснювати з зазначених позицій.

Проаналізувавши існуючі погляди в соціологічній і соціально-психологічній літературі, ми визначили, що у вивченні проблеми девіантної поведінки є два основних напрями: соціологічний та психологічний.

В рамках психологічного напрямку із зазначеної проблеми найвідомішими є гуманістичний і онтогенетичний підходи.

Гуманістичний підхід розглядає відхилення в поведінці, як наслідок втрати дитиною згоди зі своїми власними почуттями і неможливість знайти смисл та самореалізацію у сформованих умовах вихован-

ня. І асоціальна та антисоціальна поведінка і агресія, що їх супроводжує, є результатом перекрученого процесу соціалізації. Значна увага приділяється як структурі потреб, визначеній А. Маслоу, що обумовлюють змістовний характер діяльності дитини, так і стратегіям, за допомогою яких вона підтримує процес діяльності. Прояви тимчасової дезадаптації виникають при неможливості вдоволення потреб якогось рівня. Це створює мотивацію до зміни чи власної особистості, чи навколишнього середовища з метою вдоволення існуючої потреби та встановлення необхідного для подальшого розвитку гомеостазу.

В ході теоретичного аналізу нами був зроблений висновок, що різні діти мають більшу чи меншу адаптивність до проявів тимчасової дезадаптації на кожному з рівнів потреб.

З позиції онтогенетичного підходу розвиток дитини виявляється в таких формах: морфологічний (зміна розміру та форми тіла); біохімічний (зміни на рівні клітин); фізіологічний (функціональні зміни всіх органів, у тому числі й нервової системи); психічний (розвиток психічних процесів, зміна структур свідомості); соціальний (зміна місця дитини в системі соціальних відносин, формування нових форм діяльності та поведінки дитини як члена суспільства). Нас, без сумніву, більше цікавлять психічний та соціальний розвиток. Так, Л. Виготський визначив, що зміни ситуації соціального розвитку дитини викликає необхідність реконструкції сформованого типу адаптивної поведінки і може викликати дезадаптацію. Отже, з точки зору генетичного підходу, розвиток дитини можна визначити як соціалізацію. Соціальна дезадаптація виникає при порушенні процесу соціалізації.

Усі ці концепції, безумовно, становлять інтерес для нашого дослідження так, як дозволяють розглядати проблему соціально дезадаптованої поведінки під різними кутами зору. Проте, виникає питання про критерії визначення типів соціально дезадаптованої поведінки. Теоретичний аналіз літератури показав, що можна визначити декілька груп одиниць класифікації соціально дезадаптованої поведінки: соціальні (ступінь дезадаптації, включеність та місце в групі, порушення вікових норм розвитку), психічні (особливості нервової системи), психологічні (спрямованість особистості, мотивація, дефекти характеру, наявність установок на дезадаптивну діяльність, порушення вікових норм розвитку, незадоволеність базових потреб).

До першої групи належать типології соціально дезадаптованих підлітків, розроблені Хьюїттом і Дженкінсом. Безумовна перевага їхньої типології в визначенні соціальних факторів в формуванні дезадаптивної поведінки, а саме, впливу оточення. Проте, типологія, запропонована З. Бандурою є механістичною і дає уявлення тільки про включення підлітка в групу. Психологічні особливості дезадаптивних залишаються поза межами розгляду.

Психологічні вікові особливості були враховані Л. Виготським в класифікації девіантів за віковими нормами. Проте, ця типологія стосується в більшості дітей з відхиленням в розвитку різного походження. Визначення «дитина – дезорганізатор», на нашу думку, не дає повноти уявлень про ступінь і характер дезадаптованості.

Інша група дослідників М. Бандурка, С. Бочарова, Е. Землянська визначають типи дезадаптованих підлітків, детермінуючи їхню роль у структурі асоціальних груп в залежності від дефектів характерів. Проте, їхня типологія стосується тільки підлітків, включених в асоціальну діяльність, і не дає уявлення саме чому це відбувається.

Протягом останніх десятиліть за кордоном отримав поширення емпіричний, феноменологічний підхід до визначення відхилень. Він використовується для опису поняття синдрому – стійкого утворення в структурі особистості, як одного з чотирьох типів аномалій. В межах цього підходу розглядають чотири синдроми: синдром порушення поведінки, порушення особистості, незрілість, асоціальні тенденції.

Загальна спрямованість особистості була покладена для виділення груп неповнолітніх правопорушників Г. Миньковским, установки на спільну і кримінальну діяльність В. Пирожковим. Дослідження мотиваційної структури асоціалів дозволило детермінувати їхню типологію. Отримані психологічні характеристики неповнолітніх правопорушників, виявлені Д. Фельдштейном, дозволили дослідникові умовно виділити п'ять груп підлітків на основі визначеного типу поведінки з урахуванням ступеня антигромадської спрямованості особистості.

Визначаючи безперечно користність зазначених типологій для практики, необхідно звернути увагу, що більшість з них, по-перше, стосується асоціально спрямованих підлітків; по-друге, розглядає юнаків і підлітків, а молодший шкільний вік, на жаль, залишається поза межами вивчення. Крім того, не враховується факт порушення процесу соціалізації дитини безпосередньо в школі.

Для нашого дослідження важливою є типологія, запропонована Н. Максимовою. В якості детермінант соціальної дезадаптації вона розглядає особистісні новоутворення, які стали регуляторами поведінки підлітка. Крім того, визначений ряд соціальних потреб (потреба в позитивній оцінці дорослих, потреба в спілкуванні з однолітками, прагнення здобути гідне становище в системі міжособистісних стосунків колективу класу, потреба в самоповазі), незадоволення яких створюють для учня психотравмуючу ситуацію. Сутність такої ситуації, з точки зору авторки, полягає в недостатності соціального досвіду школяра, в силу чого дитина не спроможна вийти з такої ситуації самостійно шляхом саморозвитку. В такому випадку виникають захисні поведінкові реакції. Як наслідок цього – формування особистісних новоутворень, що детермінують дезадаптивну поведінку. Згідно за цією концепцією визначено чотири групи дітей:

1) підлітки, у яких спротив педагогічним впливам зумовлена несформованістю особистісних структур, низьким рівнем розвитку моральних уявлень та соціально-схвалюваних навичок поведінки (педагогічна занедбаність);

2) підлітки, у яких опір педагогам впливам зумовлений особливостями в розвитку психічної діяльності (акцентуації характеру, емоційна нестійкість, наслідки мінімальної мозкової дисфункції тощо);

3) підлітки, у яких спротив педагогам або батькам викликана невмілими виховними діями (оманлива чи ситуативна важковиховуваність);

4) підлітки, у яких неприйняття педагогічним впливом викликана функціональними новоутвореннями особистості (власне важковиховуваність).

Безумовна перевага цієї типології у тому, що до уваги береться як підлітковий, так і молодший шкільний вік. Важливо також, що розмежовуються групи соціально – дезадаптованих дітей та асоціалів, порушення поведінки яких є результатом органічних порушень. Але в основу підходу покладено та визначено, як детермінанту дезадаптації, незадоволення базових потреб дітей. І тому для проведення ефективної корекційної роботи, необхідно визначити, які саме першорядні потреби притаман-

ні різним типам соціально дезадаптованих школярів не задовольняються, і які особливості поведінки та характеру дезадаптованих з ними пов'язані.

В зв'язку з цим, ми вважаємо необхідним визначити особливості процесу шкільної адаптації на кожному віковому етапі. Соціалізація в контексті навчання й виховання особистості досліджувалася в М. Боришевським, Л. Виготським, Г. Костюком, С. Максименком, Ж. Піаже та ін. Ці дослідники звертали увагу на формування позитивних стосунків в шкільному середовищі між учнями (М. Боришевський), між учнями і педагогами (Г. Костюк). Вікові особливості перебігу процесу соціалізації вивчали Л. Божович, І. Кон та ін.

Здатність до розуміння власних дій і вчинків, характеру взаємин з оточуючими, своєї поведінки і переживань є необхідною умовою формування самосвідомості. Саме ці чинники слід розглядати як важливу умову формування більш адекватного самоусвідомлення суб'єкта (М. Й. Боришевський). Соціалізація можна розглядати і як поступове розширення дитиною власного досвіду, сфери спілкування та діяльності, як процес розвитку самосвідомості та саморегуляції. У структурі процесу шкільної соціалізації дослідники визначають три етапи: початковий, базовий та після базовий. Вони співвідносяться з віковими та освітніми рівнями, хоча й не завжди і не в усіх відношеннях збігаються з ними. Початковий етап шкільної соціалізації розпочинається з моменту вступу дитини до школи. В ході теоретичного аналізу соціально – психологічної літератури за проблемою, було зроблено висновки, що шкільна соціалізація на цьому етапі спрямована на засвоєння шкільних норм та правил, розвиток базової системи життєвих відносин, соціальних інстинктів, задоволення потреб та інтересів молодших школярів. Молодші школярі мають ще не достатньо розвинуту волю сферу, низький рівень узагальнення, бажання гратися. Основні труднощі соціалізації дослідники пов'язують: зі зміною соціальної ситуації розвитку (К. Бардін, І. Брязгунов, О. Хухлаєва та ін.); з особливостями навчальної діяльності, яка є провідною; специфікою вікового розвитку; нездатністю дитини довільно керувати своєю поведінкою, увагою, навчальною діяльністю; невмінням пристосуватися до темпу шкільного життя; порушенням відносин з однокласниками, вчителем, батьками (О. Бодальов, О. Кононко, Г. Кумаріна, Ю. Приходько, Т. Титаренко, Г. Хомич та ін.); психологічними особливостями дитини (К. Бардін, А. Валлон, М. Дементьева, М. Герберт). О. Землянська визначає, що чинниками дезадаптації в молодшому шкільному віці можуть бути: аморальна поведінка одного або обох батьків, відсутність контролю за дозвіллям і навчанням дитини, неготовність батьків до виховання, погана організація педагогічного процесу в шкільних і шкільних навчальних закладах [2, с. 104].

На базовому етапі шкільної соціалізації дослідники розглядають дві фази:

Перша – це час соціального навчання. Завдання цієї фази: освоєння базових алгоритмів соціальної взаємодії та поведінки, початкова соціально-рольова підготовка, збагачення соціального досвіду, визрівання системи соціальних установок. Зазначений період співпадає з молодшим підлітковим віком та переходом молодших школярів до середньої школи. В цей час знов відбуваються зміна соціальної ситуації розвитку, зміна провідної діяльності, перегляд стосунків з однокласниками, батьками, педагогами. У молодших підлітків формується почуття дорослості, бажання до самостійності, потреба в визнанні. Продовжується інтенсивне моральне формування

особистості: формуються основи світогляду, формуються моральна і правова свідомість, и й ідеали [6, с. 234]. Л. Пономаренко вказує на ряд факторів, що впливають на ускладнення процесу адаптації в п'ятикласників:

а) діаметрально протилежне сприйняття вчителями початкової і основної школи учнів п'ятих класів;

б) з'являються якісно нові типи роботи, які не були відпрацьовані в початковій школі, недостатньо сформовані навички групової роботи [1;6.стр.174].

Основними труднощами соціалізації на даному віковому етапі дослідники вважають: зниження успішності (Н. Вострокнутов, Т. Драгунова, Х. Ремшмідт); порушення взаємостосунків з дорослими і однолітками (М. Боришевський, С. Максименко, Н. Максимова, К. Мілютіна, Д. Фельдштейн).

Друга фаза спрямована на формування базових життєвих концепцій учнів, подальше формування світогляду й соціальних установок (Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, Л. Кольберг, Г.С. Костюк, та ін.), спрямованості особистості, освоєння та вибір системи життєвих орієнтацій, соціальної самоідентифікація та самовизначення. Зазначений період співпадає зі старшим підлітковим віком і містить всі його особливості. Провідним типом діяльності підлітка залишається спілкування з однолітками. Потреби в самоствердженні, визнанні, самоповазі стають найбільш актуальними. Активно формується Я-концепція підлітка. Підліткам властиві реакції емансипації, групування, прагнення вийти з-під опіки. Структура мотивів учіння у підлітків ускладнюється, у них поєднуються широкі соціальні мотиви із власне пізнавальними особистими мотивами. Провідним мотивом становлення особистості в підлітковому віці є соціальна лінія розвитку. Н. Абдюкова в процесі засвоєння підлітком норм поведінки відокремлює чотири етапи: 1) обізнаність з нормою, розуміння її змісту; 2) ототожнення своєї поведінки з нормою; 3) бажання наслідувати норму; 4) здатність реалізувати її.

Дослідники вказують, що підлітки стикаються з труднощами вже на першому етапі. Шкільну дезадаптацію підлітків дослідники пов'язують з:

1) порушенням взаємостосунків з дорослими і однолітками (М. Боришевський, Г. Ложкін, С. Максименко, Д.Фельдштейн).

2) виникненням правопорушень (О. Антонов, В. Васільєв, В. Войтко, Е. Драніщева, О. Зотова, В. Кондрашенко, В. Татенко, С. Яковенко);

3) проявом суїцидних явищ та агресивності (Л. Жезлова, В. Тюріна, О. Бовть, Р. Охрімчук). О. Землянська причини дезадаптації підлітків пов'язує з ослабленням контактів із сім'єю, класним і шкільними колективами, спрямованістю позашкільних груп, учасниками яких вони стають.

Отже, спільними проблемами процесу соціалізації на всіх вікових етапах є порушення спілкування з однолітками, батьками, педагогами; незадоволення базових соціальних потреб; неефективна організація педагогічного процесу в школі; деякі вікові психологічні особливості учнів.

Висновки. Серед різноманітних підходів до вивчення проблеми соціальної дезадаптації у психологічній літературі нами виділено кілька таких, які розглядають проблему соціальної дезадаптації через призму особистості. І доводять, що явище соціальної дезадаптації виникає внаслідок порушень здоров'я, або в результаті відхилень від вікової норми особистісного, фізичного та інтелектуального розвитку, що в свою чергу виникають через неможливість задоволення дитиною потреб того чи іншого рівня. Інший напрямок досліджень, менше представлений

в літературі, спрямований на вивчення порушень процесу соціалізації, як результату проблем соціуму або невідповідності соціального, психологічного та психофізіологічного статусу дитини його умовам та вимогам. Однак більшість праць присвячено емпіричним дослідженням спільних для будь-якого віку проблемам соціалізації: порушення спілкування з

однолітками, батьками, педагогами; незадоволення базових соціальних потреб; неефективна організація педагогічного процесу в школі; деякі вікові психологічні особливості учнів. Отже проблема соціальної дезадаптації доволі багатогранна, тому і нині залишається актуальною, та потребує подальшого вивчення психологічною наукою.

Список літератури:

1. Албегова И. Ф. Социальная адаптации: учебное пособие для студентов специальности Социальная работа / И. Ф. Албегова. – Ярославль: ЯрГУ, 2006. – 112 с.
2. Беляева Л. А. Стратегии выживания, адаптации, преуспевания / Л. А. Беляева //СОЦИС. – 2001. – № 6. – С. 44–53.
3. Бродовська В. Й., Грушевський В. О., Патрик І. П. Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів: Словник. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 512 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) // Уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
5. Завацька Н. Є. Особливості соціальної підтримки в осіб з різним ступенем соціальної адаптації / Н. Є. Завацька // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – 2010. – Т. 8. – Вип. 7. – С. 90-105.
6. Налчаджян А. А. Социально-психическая адаптация личности / А. А. Налчаджян. – Ереван: Изд-во АН Арм ССР, 1988. – 262 с.
7. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Ж. Пиаже. – М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 680 с.

Максим О.В., Рябовол Т.А.

Институт психологии имени Г.С. Костюка
Национальной академии педагогических наук Украины

ОСВЕЩЕНИЕ ПРОБЛЕМ СОЦИАЛЬНОЙ ДЕЗАДАПТАЦИИ В ИССЛЕДОВАНИЯХ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ И ЗАРУБЕЖНЫХ ПСИХОЛОГОВ

Аннотация

Статья посвящена теоретическому анализу изучения проблемы социальной дезадаптации в психологической литературе. В статье проанализированы понятия «адаптация», «неадаптированность», «дезадаптация», «дезаптированность» и «трудновоспитуемость» в различных научных концепциях.

Ключевые слова: адаптация, неадаптированность, дезадаптированность, школьная дезадаптация, социальная дезадаптация, дезаптированное поведение.

Maksym O.V., Riabovol T.A.

G.S. Kostyuk Institute of Psychology,
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

COVERAGE OF SOCIAL MALADJUSTMENT IN STUDIES OF DOMESTIC AND FOREIGN PSYCHOLOGISTS

Summary

The article deals with a theoretical analysis of the study of the problem of social maladjustment in the psychological literature. This paper examines the concept of «adjustment», «unadjustedness», «maladjustment», «maladjustedness» and «ineducability» in various scientific concepts.

Keywords: adaptation, unadjustedness, maladjustment, school maladjustment, social maladjustment, maladjusted behaviour.